

Pavuša Vežić

Ulica Špire Brusine 11
HR - 23000 Zadar

Mišljenje / Opinion
UDK / UDC: 72(497.5Zadar)“16“

Uz obnovu Provedurove palače u Zadru

On the Renovation of the
Proveditor's Palace in Zadar

SAŽETAK

Autor komentira nedavno dovršenu obnovu Provedurove palače u Zadru. Posebno se osvrće na stubište izgrađeno u nutrini velikoga dvorišta palače te na krovni kat izgrađen na njezinim krilima.

Ključne riječi: palača, dvorište, cisterna, krovovi, povijesni ambijenti

ABSTRACT

The author comments on the recently completed renovation of the Proveditor's Palace in Zadar, with a special focus on the staircase built inside the large courtyard and the roof floor built on top of its wings.

Keywords: palace, courtyard, cistern, roofs, historical settings

1. Tlocrt prizemlja Kneževe i Providurove palače (crtež: V. Presani, 1832. godina)

Ground floor plan of the Rector's and Proveditor's Palace

Jezgra Providurove palače, *Palazzo Generalizio*, izgrađena je za potrebe generalnoga providura i središnju administraciju Republike Venecije u Dalmaciji. Podizana je za ranih godina 17. stoljeća i dovršena 1607. godine. Ta je uklesana u natpisu na pročelju zgrade. Ono gleda prema Trgu kolone (*Campo Colonna*, ujedno *Piazza dell' Armamento*), odnosno današnji Trg Petra Zoranića. Začeljem je prislonjena uza znatno stariju Kneževu palaču, a gornjim obrazom uz Trg sv. Šime, nekada *Piazza San Simeone*, danas Poljana Šime Budinića. Radi izgradnje nove zgrade prethodno su otkupljeni posjedi i kuće pojedinih gradskih porodica na tome mjestu, a prigradivanjem njezina krila na donjoj strani (*de quirina*), uz negdašnju *Calle dell' Armamento*, današnju Ulicu Andrije Medulića, do početka 18. stoljeća porušeno je još nekoliko kuća, a s njima i crkva Blažene Djevice, *Beata Vergine di Buongaudio*.

Cjelinu prostorne strukture jedne i druge palače pedantnim arhitektonskim crtežima s tlocrtima prizemlja i kata te uzdužnim i poprečnim presjecima dvorišta, prvi je snimio inženjer Valentino Presani već 1831. i 1832. godine.¹ To su vrlo vrijedni nacrti zatečenoga stanja kompleksa snimljenog prije njegova preuređenja za potrebe Namjesništva.²

Četrdeset godina potom cjelina jedne i druge zgrade povezana je u zajedničkoj funkciji kompleksa kao sjedišta pokrajinske vlade, *Luogotenenza*, spomenuto Namjesništvo s resorima državne uprave za austrijsku „krunovinu” Dalmaciju. Stoga je na jezgri Providurove palače nadograđen još jedan kat te je zgrada nadvisila Kneževu palaču. Obje su tada opsežno preuređene. Konačno, tek početkom 20. stoljeća sklop je na mjestu starijega dvorišta na donjoj strani kompleksa zaokružen s novim krilom uz Ulicu sv. Dominika, nekad *Calle San Domenico*, a danas Ulica Špire Brusine. Tako je u prošlosti nastajao i održavan upravo najveći blok javnih građevina u namjeni jednoga sadržaja, gotovo cijeli jedan kvart namijenjen gradskim i državnim vlastima u Zadru i podizan u dugome razdoblju od srednjega vijeka do kraja austrijske uprave. Podatke iz arhivske

2.
Pročelje Providurove palače (foto:
tzv. *Majstor s vinjetom*, 1860.
godina)

Front façade of the Proveditor's
Palace

3.
Portal i balkon na pročelju
Providurove palače (foto: P. Vežić)
Portal and balcony, front façade of
the Proveditor's Palace

građe o tome, o svim preobrazbama u prostoru, proučavali su povjesničari 19. i 20. stoljeća: C. F. Bianchi, L. Benevenia, G. Sabalich, te I. Petricioli i ponajviše M. Stagličić.³

U savezničkim bombardiranjima Zadra u Drugome svjetskom ratu znatno je bilo oštećeno gornje krilo Providurove palače, ono do Poljane Šime Budinića. Popravlak je obavljen 1947. godine.⁴ Potom su u zgradu, kao i cijeli sklop bivšega Namjesništva, useljavane pretežno ustanove iz kulture grada pa je kompleks stekao i naziv *Dom kulture*. U četničkim granatiranjima pak, u listopadu 1991. godine, vrlo velika razaranja unutar sklopa pretrpjela je Kneževa palača.⁵

Jezgru Providurove palače tvorio je slog složen od dvaju uzdužnih krila s dugim ulaznim holom među njima te novo krilo i malo dvorište prigradeno na donjoj strani, sve skupa izgrađeno do početka 18. stoljeća. Uz tu osnovu nadovezuje se veliko dvorište s cisternom iz 19. stoljeća smješteno između Kneževe i Providurove palače. Pročeljem potonja gleda na Trg Petra Zoranića. Iza fasade dva su spomenuta krila i hol među njima s glavnim ulazom u zgradu. Iz njega stubište posred gornjega krila vodi na kat gdje je također hol posred jezgre. Mjerom i smještajem odgovara onomu u prizemlju. U njihovoj širini, a ujedno okomitoj osi pročelja, postavljen je monumentalni portal, nad njim i balkon na katu. Na krovu je bio još i veliki prozor, luminar razoren izgradnjom nove etaže na palači u 19. stoljeću. Portal je zidan u klesarskoj tehnici *bugnato*, po uzoru na obližnja renesansna Koptena vrata u gradskim zidinama. Poput njih ima tri prolaza – srednji je širok i nadvijen lukom, a uz njega s jedne i druge strane još po jedan niži i uži pravokutni prolaz.⁶ Balkon je položen na konzole. Ima tri otvora, troja vrata od kojih su ona srednja nadvijena oblim lukom, a lijeva i desna ravnim nadvratnikom. Nad balkonom, u razini krovnooga vijenca, dizao se spomenuti luminar sa širokim baroknim volutama okomito postavljenim s jedne i druge strane prozora. Po tome je bio sličan onomu sačuvanom na pročelju Ilirskoga sjemeništa do katedrale u Zadru.⁷

Balkon na novome katu također je u osi pročelja. Jednako je širok kao onaj pod njim, ali je plitko istaknut u prostoru. Poput staroga i novi ima troja vrata, a u njihovoj su osi i tri prozora na glomaznome luminaru u razini novoga krova. Na obrazu do Poljane Šime Budinića, uz nizove prozora ugrađen je spomenik u obliku pravokutnoga okvira te u njemu na gornjemu dijelu reljef u liku velike školjke, a na donjemu grb s otučenim heraldičkim znakom. Uz kartuše oko njega u reljefu su mo-

4.
Pročelje Provedurove palače u
Zadru (foto: T. Burato, 1875.
godina)

Front façade of the Proveditor's
Palace

delirana dva lika sirene, po jedan s lijeve i desne strane grba.⁸ U velikome dvorištu pak, na mjestu prvotne krune baroknoga zdenca (podignute na osmerostranome prstenu dviju stuba zabilježenih na Presanijevu planu iz 1832. godine) 1836. godine postavljena je (tada na šesterostranome prstenu) nova do danas očuvana kruna, ... *un bellissimo puteale, d' epoca moderna...*, kako je pisao Giuseppe Sabalich 1897. godine.⁹ Pri dnu taj *lijepi zdenac* ukrašen je nizom u reljefu klesanih kitica s listovima i plodovima. Posred oplošja kruna zdenca na trima stranama ima isklesanu po jednu rozetu, a na četvrtoj horizontalno položeni vijenac i nad njim oveći grb u reljefu, isklesan kao lik dvoglavoga orla s krunom, simbol Austrijskoga Carstva.¹⁰

5.
Obraz Provedurove palače do
Poljane Šime Budinića (prema: Z.
Šuljak – A. Seferović, *Zadar na
starim razglednicama*, Zadar-
Rijeka, 2005.)

Façade of the Proveditor's Palace
facing the Poljana Šime Budinića

U međuratnome razdoblju 20. stoljeća izvorna funkcija kompleksa je nestala, naravno s pridošlom talijanskom vlašću u Zadru, a ništa što bi je na dobar način zamijenilo tada nije učinjeno. Jednako ni poslije, nakon Drugoga svjetskog rata kada je sklop makar dijelom služio kao spomenuti *Dom kulture*. S vremenom je u odnosu na izvornu namjenu i kulturno-historijsku vrijednost potonuo u zaborav i stanje zapuštenosti. Stoga je Narodni muzej 1984. godine organizirao vrijednu izložbu o Providurovoj i Kneževoj palači u prošlosti, popraćenu katalogom. Autori, Sofija Petricioli i Marija Stagličić već su u naslovu istaknule činjenicu da kompleks nije dovoljno zbrinut ni uređen te se o njemu ne vodi računa kao o važnome spomeniku kulture i same povijesti Zadra.¹¹ Na poticaj i potporu pjevačkoga društva *Petar Zoranić*, jednoga od korisnika prostora u kompleksu Namjesništva, Konzervatorski ured u Zadru organizirao je potkraj osamdesetih godina prošloga stoljeća arhitektonska i fotogrametrijska snimanja prostorne cjeline, njezina zatečenog stanja u tlocrtima, presjecima te nacrtima oplošja i stropova. Snimanja na terenu i kartanja u crtaonici izveo je Zavod za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu 1991. godine. Dokumentacija je nakon Domovinskoga rata služila kao temeljna podloga za projektiranje svih zahvata građevinske i konzervatorske obnove u cjelini sklopa.¹²

Obnova kao program krenula je od ideje da Kneževa i Providurova palača u novome životu njihova kompleksa i dalje budu svojevrsni *Dom kulture*.¹³ Po tome je zahvat poslije i dobio ime *Muzej 2 palače* te je namijenjen ponajviše okupljanju nekih odjelâ Narodnoga muzeja.¹⁴ Riječ je o složenome zahvatu kojega zbog veličine prostora i količine novca nije bilo moguće izvesti u jednome mahu. Stoga je revitalizacija Kneževe palače bila tek prva etapa tako zahtjevnoga ekonomskog i arhitektonskog, također muzeološkog i konzervatorskog programa u prostornoj cjelini visoke spomeničke vrijednosti. Drugu etapu činila je obnova Providurove palače koja je potrajala do 2021. godine. Projekte za uređenja i provedbu prve i druge faze te s njima osmišljenih sadržaja izradili su arhitekti Iva Letilović i Igor Pedišić iz Zadra, u suradnji s upravom Grada, te muzealcima i konzervatorima. Ukupan rezultat zacijelo će biti dobro prihvaćen u javnosti, i od građana i od arhitektonske struke, kao i u primjeru obnove Kneževe palače.¹⁵ I u ovome slučaju svakako je važno postignuće činjenica da je Providurova palača, a s njom i Namjesništvo u cjelini, kao kompleks vrijednih građevina konačno obnovljen i da će pružati dobre uvjete za odvijanje programa Narodnog muzeja, možda u prvome redu stalnih postava njegova Muzeja grada i Moderne galerije, zajedno s povremenim likovnim izložbama; ali podjednako i važnih programa Koncertnoga ureda, Gradske knjižnice, te ostalih djelatnosti u kulturnome životu Zadra.

Međutim, osvrnut ću se, kao i na primjeru Kneževe palače,¹⁶ na rješenja koja su po osobnome mišljenju neprimjerena preuređenoj Providurovoj palači te su se „provukla” kroz projekte zacijelo u nedostatku dobrog dijaloga između arhitekata, muzealaca i konzervatora, a s obzirom na činjenicu da su Providurova i Kneževa palača vrijedni spomenici kulture u zaštićenoj povijesnoj jezgri Zadra, toga nedostatka nije trebalo biti. Dakle, čini mi se da je prošlost i sadašnjost u njima s više mara trebalo bolje uskladiti. Učinak neuvažavanja te potrebe u cijelome postupku obnove Namjesništva, od programske studije do konačnih radova, prepoznatljiv je ponajviše na novome izgledu glavnoga dvorišta u Providurovoj palači te u nadograđenome *krovnom katu* na njoj.

Dvorište je veliki prostor smješten među krilima zgrade, s cisternom ispod pločnika i spomenutom krunom zdenca iznad njega, *nel mezzo del vasto cortile...*¹⁷ *Prostrano dvorište* sada je natkriveno i pretvoreno u *centralni hall*. Po sredini i visini presječeno je kosinama stubišnih rampa, a one poput kakve razgranate instalacije u prostoru prigušuju dostojanstvo prostora negdašnjega dvorišta, s cisternom i kru-

6.

Grb na obrazu Providurove palače do Poljane Šime Budinića (foto: P. Vežić)

Coat of arms on the façade of the Proveditor's Palace facing the Poljana Šime Budinića

7.
Kruna zdenca u dvorištu s
cisternom Providurove palače
(prema: Ć. M. Iveković, 1928.)

Crown of the well in the courtyard
with a cistern, Proveditor's Palace

8.
Preuređeno dvorište s cisternom u
Providurovoj palači (foto: P. Vežić)

The renovated courtyard with a
cistern, Proveditor's Palace

nom zdenca, opterećenoga sada s ugrađenim stubištima koja „posjetitelje uspinju na krovni kat, na kome i sam grad postaje jedan od važnih eksponata”, kako pišu autori projekta u brošuri *Muzej 2 palače*.¹⁸

Krovni kat pak, također je problematična instalacija, upravo „vijugavi stakleni hodnik ... (koji) ... postaje šetnica i belvedere”, do sada izveden čini se tek u jednoj polovini. U povijesnoj arhitekturi Zadra zaista su bile građene i krovne terase natkrivene trijemovima, tzv. *altane*. Nažalost, tek je jedna ostala u dobro sačuvanome stanju. No, za razliku od negdašnjih malenih trijemova na krovu stambenih kuća, nad Providurovom palačom sada je podignut, slikovito govoreći, „vlak na krovu”, duga kompozicija dvoetažnoga čeličnog i staklenog mosta koji gledan izvana u svim vizurama i velikoj mjeri narušava taj „važni eksponat” koji čini povijesni grad u Zadru, k tomu i povijesni arhitektonski kompleks u zaštićenoj urbanoj cjelini.

Sam pojam *povijesnoga ambijenta* u teoriji i praksu graditeljskoga nasljeđa uveo je Gustavo Giovannoni, poznati talijanski teoretičar zaštite povijesnih građevina i gradskih sklopova.¹⁹ Još prije stotinu godina tumačeći arhitektonska konzerviranja pisao je kako se „u obnovljene elemente ne smije unijeti ništa nametljivo i oprečno načelima starog ambijenta... (te da) ... spomenici trebaju biti sačuvani u vlastitom ambijentu...”²⁰ Ti stavovi u suvremenoj zaštiti graditeljskoga nasljeđa, njegovih spomenika i spomeničkih ambijenata, prihvaćeni su širom europskih država, pa tako i u našoj zemlji. U Međunarodnoj povelji donesenoj u Veneciji 1964. godine izričito se kaže: „Pri konzervaciji jednog spomenika treba voditi računa i o njegovoj okolini. Kad još postoji njegov tradicionalni okvir, treba ga sačuvati i treba zabraniti svako njegovo građenje, rušenje ili pregrađivanje koje bi moglo narušiti odnose volumena ili boja.” (vidi: T. Marasović, 1983.) Međutim, na ovome primjeru stječe se dojam da arhitekti i konzervatori o čuvanju naslijeđenoga „vlastitog ambijenta” u *Muzeju 2 palače* nisu vodili dovoljno računa – ili se u našoj sredini možda mijenjaju iznesena načela?

Svakako, veliko dvorište Providurove palače, sada natkriveno i s ugrađenim stubišnim rampama, zaista nije očuvano u „tradicionalnome okviru” naslijeđene zgrade, ni sklopa kasnijega Namjesništva, kao vrijedne graditeljske baštine i važnoga po-

9.

Panorama *Grada* s pogledom prema Provedurovoj palači (foto: P. Vežić)

Panorama of the City with a view of the Proveditor's Palace

10.

Krovni kat na Provedurovoj palači u ambijentu susjednih krovova (foto: P. Vežić)

Roof floor of the Proveditor's Palace surrounded by the neighbouring roofs

11.

Krovni kat na Provedurovoj palači u pogledu iz dvorišta Gradskog vodovoda (foto: P. Vežić)

Roof floor of the Proveditor's Palace as seen from the courtyard of the City Waterworks

vijesnog spomenika, a „vijugavi stakleni hodnik” povrh krovova narušava vizure na sliku drevnoga grada, na cjelinu njegova urbanog pejzaža gledanog izvana, na tzv. „petu fasadu”. Na tome primjeru kao da je potvrđena misao Bruna Zevija, važnoga teoretičara moderne arhitekture: „... tragedija nije toliko zahvatila arhitekturu, koliko urbanizam...”²¹ – ili je možda i to prošlost u razmišljanju o potrebi čuvanja povijesnih ambijenata općenito, pa i u Zadru!?

Konačno, po dovršetku programa *Muzej 2 palače* valja se još jednom prisjetiti vrta uz Kneževu palaču, *zardinus comitatus Iadre*. On je uređenjem trebao biti obuhvaćen već u prvoj fazi gradnje Muzeja. Ipak, s drugom još nije došao na red za hortikulturnu obnovu te je i dalje neuređan. Međutim, *đardin* je integralni dio kompleksa arhitekture i funkcije bivšega Namjesništva, u prošlosti tako važnih povijesnih građevina i namjena, sada objedinjenih u sklopu *Muzeja 2 palače*.

BILJEŠKE

- ¹ MARIJA STAGLIČIĆ, Izgradnja Providurove i Kneževe palače u Zadru, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 20, Zadar, 1982.
- ² Državni arhiv u Zadru; MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 1).
- ³ CARLO FEDERICO BIANCHI, *Fasti di Zara*, Zara, 1888.; LORENZO BENEVENIA, A proposito di alcune iscrizioni lapidarie in Zara, *Annuario Dalmatico*, V, Zara, 1890.; GIUSEPPE SABALICH, *Guida archeologica di Zara*, Zara, 1897.; IVO PETRICIOLI, Lik Zadra u srednjem vijeku, *Grad Zadar – presjek kroz povijest*, (= *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 11-12), Zadar, 1966.; IVO PETRICIOLI, u: *Zadar pod mletačkom upravom*, (= *Prošlost Zadra – III*), Zadar, 1987.; MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 1); MARIJA STAGLIČIĆ, *Graditeljstvo u Zadru: 1868-1918*, Zadar, 1988.; MARIJA STAGLIČIĆ, *Klasicizam u Zadru*, Zagreb 1996.; MARIJA STAGLIČIĆ, *Graditeljstvo u Zadru od klasicizma do secesije*, Zagreb, 2013.
- ⁴ ANTONIJA MLIKOTA, *Zadar – obnova i izgradnja nakon razaranja u Drugome svjetskom ratu*, Zagreb, Školska knjiga, 2021.
- ⁵ PAVUŠA VEŽIĆ, Zadar na mapi rata, *Domesti – 1-2*, Rijeka, 1992.
- ⁶ PAVUŠA VEŽIĆ, Vrata Michele Sanmichelija u Zadru, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 29, Zagreb, 2005.
- ⁷ PAVUŠA VEŽIĆ, *Episkopalni kompleks u Zadru – Episcopal complex in Zadar*, Zadar, 2013.
- ⁸ GIUSEPPE SABALICH (bilj. 3); MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 1).
- ⁹ GIUSEPPE SABALICH (bilj. 3); MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 3), 1996.
- ¹⁰ MARIJA STAGLIČIĆ (bilj. 3), 1996.
- ¹¹ SOFIJA PETRICIOLI – MARIJA STAGLIČIĆ, *Kneževa i Providurova palača u Zadru – Zaboravljeni svjedoci povijesti*, katalog izložbe, Zadar, 1984.
- ¹² Izvorne snimke pohranjene su u Zavodu za fotogrametriju u Zagrebu Geodetskog fakulteta u Zagrebu.
- ¹³ Dokumentacija u Konzervatorskome uredu u Zadru.
- ¹⁴ *Muzej 2 palače*, Narodni muzej Zadar.
- ¹⁵ *Tri zadarske adaptacije / Three Zadar Reconstructions – Oris +*, Zagreb, 2018.
- ¹⁶ PAVUŠA VEŽIĆ, Uz obnovu Kneževe palače u Zadru, *Kvartal*, 15/1-4, Zagreb, 2018.
- ¹⁷ GIUSEPPE SABALICH (bilj. 3).
- ¹⁸ IVA LETILOVIĆ – IGOR PEDIŠIĆ, *Muzej 2 palače, Muzej 2 palače – 2 Palaces Museum*, Zadar, 2012.
- ¹⁹ TOMISLAV MARASOVIĆ, *Zaštita graditeljskog nasljeđa*, Zagreb – Split, 1983.
- ²⁰ GUSTAVO GIOVANNONI, *Spomenici i ambijenti* (ur. Marko Špikić), Zagreb, 2018.
- ²¹ BRUNO ZEVI, *Znati gledati arhitekturu* (ur. Mirjana Šigir), Zagreb, 2000.; BRUNO ZEVI, *Povijest moderne arhitekture – I* (ur. Mia Roth-Čerina), Zagreb, 2006.